

## גיד הנשה בזכרים ובנקבות

כתב רבינו יהונתן אייבשיץ בספרו כרתי ופלתי סי' סה ס"ק טז:

והנה בזמני היה מנקר אחד אפילו בעל תורה ומומחה למאוד, ונשתבש בדעתו לומר על גיד אחר שהוא הגיד האמיתי, ועד היום הזה טעינו נחנו ואבותינו בגיד שאינו גיד שאסרה התורה. והיה הולך ושב בכל ארץ אשכנז ומרעיש הבריות, עד שבא לפראג והציע לפני חכמי העיר הגאונים. ואני חקרתי ובררתי את הדבר, ומצאתי שזה הגיד אינו רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות. ואז הראיתי לו סמ"ג שכתב דגיד הנשה נוהג בזכרים ונקבות, וע"י כך אישתקל מילוליה<sup>1</sup>.

ובספר תולדות אדם ח"ב [דיהרנפורט תקס"ט] דף כב ע"א תמה מאוד על הפלתי:

הנה נתנו לבנו לתור אחר מקור הדברים האלה **בסמ"ג** חלק ל"ט (סי' קלט) אשר שם נתבאר דיני גיד הנשה, ביקשנו שם ולא מצאנו שום רמז מזכרון דברים מזכרים ונקבות. יגענו לבקש ולחפש **בסמ"ק**, כי אמרנו אולי משגה וטעות סופר הוא סמ"ג במקום סמ"ק, גם שם לא הונח לנו, כי לא יזכר ולא יפקד שמה ענין זכרים ונקבות בדיון זה. לא מנענו לבנו מלבקש בספרי הפוסקים עם יגיעה רבה וחיפוש רב, אבל כאשר הלכנו כן באנו, יגענו ולא מצאנו לשון זה גיד הנשה נוהג בבהמות זכרים ובבהמות נקבות בשום פוסק. אבל האמת עד לעצמו, כי אולי היתה כוונת הגאון ז"ל על ספר המצות של **החנוך**, שכתב בסדר וישלח בדיני גיד הנשה בלשון זה: 'ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות', ועלתה על מחשבתו שכוונת החינוך הוא שמצוה זו נוהגת בבהמות זכרים ובבהמות נקבות. אולם שגיאה גדולה היא מאוד, כי כוונת החנוך הוא שמצוה זו נוהגת אצל אנשים ונשים, דהיינו זכרים ונקבות בני אדם, ולא מחשבות הגאון מחשבותיו של החנוך לומר שדין זה נוהג בזכרים ונקבות בהמות, שהרי כמעט אצל כל מצוות ל"ת כמו חמץ ושבת והרבה כמוהם כותב לשון זה ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות<sup>2</sup>. ולענ"ד אין ספק שמהר"י אייבשיץ לא נתכוין לספר החנוך אלא לספר אחר.

1 בהמשך הדברים שם כתוב כדלהלן: "ועכ"פ אין לסמוך בניקור כי אם על בקי וירא ה' מרבים ומיום עומדי על דעתי שלמדתי הלכות ניקור להיות בקי בהן ובשמותיהן, לא סמכתי על מנקר כי אם מה שהייתי מנקר בעצמי, ויגיע כפי אכלתי". אין ספק שמומחיותו של ר"י אייבשיץ במלאכת הניקור עמדה לו להעמיד אותו מנקר על טעותו.

2 ולהלן שם הוסיף בעל תולדות אדם בזה"ל: ומעתה ישא כל אדם ק"ו בעצמו, אם תנינים

רבים מן החכמים ניסו לעמוד על מקורו של הפלתי שגיד הנשה נמצא גם בנקבות. בהגהות וביאורים להלכות גדולות [לרבי אברהם שמעון טרוביב מקידאן] עמ' 296 העיר על התולדות אדם בזה"ל:

לשוא הרעיש התולדות אדם לחשוב גאון האחרונים הכו"פ שהביא בשם סמ"ג שגיד הנשה נוהג בזכרים ונקבות, ולאשר לא מצא כזה בסמ"ג הגיה שצ"ל בחינוך, וכוונתו על האוכלין מזכרים ונקבות, ושוויה להכו"פ טועה שגיאה מגונה כזה. מעתה יראה הרואה כי בכו"פ צ"ל סה"ג, וכוונתו על זה הספר הלכות גדולות [שכתב: ומשקלא לדכר ונקבא], ובזה מבוואר שצריך לנקר הגיד גם בנקבות. וכ"ה בסה"נ בטור ולבוש [יו"ד סימן] ס"ה.

אך לאחר העיון נראה שגם זה לא ברור שכוונת בה"ג למה שכתב הפלתי, משום דניתן לפרש דקאי על גידים זכרים וגידים נקבות, ולא על בהמות זכרים ונקבות. ומצאתי כן למהרש"ם בדעת תורה סי' סה בשם בנו, ומסיים 'ויפה אמר'. והנה בשערי ציון חוברת היוכל [י"ם תר"צ] תחת הכותרת "הצדיקו את הצדיק" עמ' נט כותב הרב שלמה זלמן נעכעס [רב בלוס אנג'לס קליפורניה], אחר שהביא דברי התולדות אדם הנ"ל, ושו"ת חת"ס יור"ד סי' סט<sup>3</sup>:

אבל באמת פליאה גדולה, שכולם ז"ל לא מצאו כי הלשון הזה "נוהג בזכרים ונקבות" בענין גיד הנשה לא נמצא בסמ"ג כלל (עי' סמ"ג ל"ת סי' קלט). ופתרון החידה מצאתי, כי אצלי נמצא ספר כרתי ופלתי שהדפיס הגאון ר' יהונתן ז"ל בחייו (אלטונא תקכ"ג), ויש בו כמה הגהות מעצם כי"ק ז"ל, ובמקום הזה (בסי' סה) אצל התיבות "ואז הראתי לו סמ"ג" העביר הגאון ז"ל המחבר קו על תיבת סמ"ג והגיה בזה"ל: "סה"נ", והוא ר"ת "סדר הלכות נקור", שבאמת שם נמצא דהגיד הנשה נמצא בזכרים (שוורים) ונקבות (פרות), וסרה תלונת התופסים את הגאון ר' יהונתן ז"ל שטעה בשיאה גסה כזו אשר זיל קרי בי רב היא, ועל שלא עיינו בפנים הסמ"ג לראות כי לא נמצא הלשון הזה בזכרים ונקבות בענין גיד הנשה בנו גם פלפולים שלא מן הצורך. וכבוד הגאון ר' יהונתן ז"ל במקומו מונח, ומצוה לפרסם זאת<sup>4</sup>.

גדולים כאלה בחכי השגיאות הועלו, מה יעשו דגי הרקק כמוני להינצל מהם. לכן ראוי לחבב מאוד מאמר החכם שאמר מקבל אני האמת ממי שאמרו, ובשוא קצתי. והשם ינחני בנתיבות האמת והצדק כי באלה חפצתי.

3 מובא בפת"ש יו"ד סי' סה ס"ק ב וז"ל: והוא [החת"ס] ז"ל כתב לפרש דברי הכו"פ הנ"ל בטוב טעם, וחלילה לא טעה כלל בזה, ודברי חכמים קיימים, עיי"ש. אולם החת"ס נוקט כפי הנדפס לפנינו בכו"פ, שהביא כן מהסמ"ג. וראה להלן שאין לזה קיום.

4 ואכן דבר זה נתפרסם ע"י הר"י פצנובסקי בספרו פרדס יוסף (פיוטרקוב תרצ"א) פרשת וישלח, וע"י הרב קלמן יצחק קאדישעוויץ בספרו תולדות יצחק (קידאן תרצ"ז) סי' קט, וע"י הרמ"מ כשר זצ"ל בספרו תו"ש פרשת וישלח (נ"י תשי"ב) פרק לב אות קסט, ולאחרונה בספר אלפא ביתא תנייטא דשמואל זעירא (ירושלים תשע"א) ח"א עמ' 195.

והנה הרב הנ"ל כותב שבסדר הלכות ניקור שם באמת נמצא שגיד הנשה נמצא בזכרים [שוורים] ונקבות [פרות]. והנה בעוסקי במהדורה חדשה של הוצאת שו"ת חת"ס, חיפשתי ולא מצאתי לשון זו בסדר הלכות ניקור שבטור, ולא בסדרי הניקור השונים. וע"כ כתבתי שם בסוגריים שלא מצאתי שם.

★ ★ ★

אולם עתה בעייני בזה שוב נראה לי ברור שכוונת הפלתי לסדר הניקור הנדפס בטור יו"ד סי' סה, ונקיט בלשונו 'נוהג בזכרים ונקבות' אף שלשון זה לא נמצא בסדר הלכות הניקור, על פי מה שכתוב לפנינו בסה"נ בטור שם בזה"ל: ופוסק הירך האחד **ומפרק בסכין במקום שיש הזכרות בעצם שבו גיד הנשה וחותר הזכרות והנקבות ומשליכו**. עכ"ל. וברור בעיניי שלזה נתכוין הכו"פ, דהיינו שהטור כותב שחותך איברי התולדה של זכרים ושל נקבות הנמצאים בסמוך לגיד הנשה אחר שמוציא משם את גיד הנשה, ומכאן שגיד הנשה נוהג על פי הטור בזכרים ונקבות. וכן מתבאר גם מדברי הב"י שם, שפירש את דברי הטור בזה"ל: אפשר דלאו משום איסור קאמר, אלא מפני שאינו ראוי לאכילה וכו'. עכ"ל. והיינו שכוונת הטור לאיברי התולדה. ואף לפי מה שכתב עוד לפרש שם הטור מבואר דמיירי באיברי התולדה, ולא בעצמות זכרים ונקבות. וביותר שכ"כ הפרישה שם ס"ק נו: נלע"ד דזכרות ונקבות ר"ל כמשמעו, ששם במקום חיבור הירך לעצם האליה ובוקא דאטמא וכו' שם מקום הזכרות מחובר בזכר למטה בבהמה ובנקיבה מאחוריים וכו'. ועוד יותר מצאתי מבואר כן בדעת הטור בכנה"ג יו"ד סי' סה בהגהת הטור אות מ, וברור בעיניי שלזה נתכוון גם הפלתי:

נלע"ד דזכרות ונקבות ר"ל כמשמעו, ששם במקום חיבור הירך לעצם האליה ובוקא דאטמא כשהוא באסיתא שלו שם הוא מקום הזכרות מחובר בזכר למטה בבהמה ובנקבה מאחוריים. או ר"ל בנקבות הכי, ששם הוא בפנים דבוק באותו עצם שהזכרות בבהמה הוא בא ג"כ ממשיכת חוט השדרה ומאחוריו לפניו, ונמשך לפניו ממנה כמו במין האדם. ובהיות ששם גיד הנשה ואיסורו מתחיל בתחילת הירך, משום הכי צריך לפסק ולפרק מהעצם שם אותו הזכרות והנקבות, ומשליכו משום מיאוס או משום יניקת חלבו, כמ"ש ב"י ופרישה אות נו.

וזהו כפי שנתבאר לעיל, דלא מיירי מעצם שיש בו זכרות ונקבות, אלא מאיברי התולדה של זכר ונקבה. וזהו להדיא כהפלתי. אך מאידך הדבר עדיין טעון הסבר, הרי דברי הטור גלויים לעיני כל, והאיך העלימו חכמי ישראל עיניהם מדברי הטוב"י ופרישה על אתר, מהם יוצא מפורש כהפלתי? ובינותי בספרים ומצאתי להגרי"ז הוטנר זצ"ל בספרו חדרי דעה [ורשא תרס"ג] יו"ד סי' סה סע' ח שעמד על כך, וכתב בזה"ל:

ועיין פלתי דהביא ראייה מסמ"ג דנוהג בנקיבות. וכבר נתפרסם דהתם קאי

דאסור לנשים, ולא של בהמה נקיבה<sup>5</sup>. וראיתי מי שכתב דט"ס בפלתי, וצ"ל סה"ג, והיינו על דברי הלכות גדולות בהלכות גה"נ שכתב דשקיל לדדכר ולדנוקבא. וגם זה שגיאה, דפשוט דכוונתו של ה"ג היינו הגידין הנבלעין אחד בחבירו כזכר בנקיבה, וכלשון הרשב"א הובא בשו"ע סי' נ"ו סע' ו' גבי צומת הגידים יש גידים שנבלעין באלו כזכרים בנקיבות כו', ופשוט. אמנם בסדר הניקור לבעל העיטור בטור וחוטף הזכרות והנקבות ומשליכו כו' ומן גיד הנשה, ועב"י, ומשמע בהדיא דנוהג גם בנקיבות. אבל לענ"ד גם שם פירשו כמש"כ בדברי ה"ג. וצ"ע. אבל יש ראיה מדברי רש"י ריש פרק גה"נ גבי גה"נ של עולה דכתב דנראה דגרסינן של חטאת, וידוע דכל חטאת הוא נקיבה לבד שער נשיא, ובזה ודאי דלא הוה נקט ליה סתם בלשון חטאת אלא שעיר נשיא כמו בכל הש"ס, ועל כורחך דסבירא ליה דגיד הנשה נוהג בנקיבה, ע"ש.

וכן ראיתי בספר משנת אליעזר [לרבי אליעזר מישל, חמ"ד תרפ"ד] מהדו"ת<sup>6</sup>:

אולם באמת לא נמצא זה בסמ"ג מ"ע קל"ט דגיד הנשה נוהג בזכרים ונקבות. ובספר משמרת שלום על הפרמ"ג סי' ס"ה כתב שמצא בספר הלכות גדולות נדפס שם בסופו הגהות ובאורים מהגאון מקידאן שכ' דלשוא הרעישו על הכו"פ כי באמת ט"ס הוא בכו"פ ובמקום סמ"ג צ"ל בה"ג, ששם מבואר שצריך לנקר הגיד גם בנקבות. עכ"ד. וגם זה שגיאה, דז"ל הבה"ג (דפוס וויען דף צ"ה) מזרקי דעטמא כמה הוי וכו' ומשקלית לדכר ונוקבא ומיפתחיה לשקא דעטמא ומעקר תלת קטינאטא וכו'. וכוונת הבה"ג דבגיד הנשה יש זכרות ונקבות, והוא גם לשון הטור יו"ד סי' ס"ה ופוסק הירך האחד ומפרק בסכין במקום שיש הזכרות בעצם שבו גה"נ וחוטף הזכרות והנקבות ומשליכו, ועי' בב"י ופרישה שם אות נ"ו בביאור ענין זה. ויותר נראה שהוא כעין שכתב בטוש"ע יו"ד סי' נ"ו סעי' ו' ויש גידין אחרים שנבלעים באלו זכרות בנקבות, וזה גם כוונת הבה"ג על הגידין הנבלעין אחד בחבירו כזכר בנקבה, אבל אין זה ענין אם גה"נ הוא גם בבהמה נקבה. ואמנם יש להביא ראיה ממשנה זבחים (דף ל"ה) השוחט את המוקדשין לאכול שליל, ופרש"י את המוקדשין, כל היכי דנקיט האי ליטנא מיירי בנקבות. וכ"ה בברטנורא שם. והרי במשנה חולין שם אמרו גה"נ נוהג במוקדשין, וממילא גם נקבות בכלל. וגם להלן בגמרא שם לא שנו אלא בקדשים הנאכלין, ופרש"י הנאכלים חטאת וכו', והרי חטאת באה מן הנקבה. ועי' ברמב"ם פ"א ממעשה הקרבנות ובחינוך מ"ע קל"ח, וזהו כדברי הפלתי. וי"ל בזה, ודוק<sup>7</sup>.

5 ראה לעיל דבסמ"ג לא נמצא כלל לשון זה שגיד הנשה נוהג בזכר ונקיבה. ובפרדס יוסף שם: ופלא שעד היום לא הביט שום אדם בסמ"ג גופא, שכל המאמר גיד הנשה נוהג בזכרים ונקיבות לא נמצא שם כלל. וראה להלן שכבר עמדו על כך.

6 קונטרס משנת חכמים עמ' לב, מובא בליקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד סי' סט.

7 השווה לדברי החדרי דעה הנ"ל שקדמו, ודוק.

והדברים פלאיים, מאחר שגם הב"י וגם הפרישה הבינו בטור כמהר"י אייבשיץ זצ"ל, היאך אפשר לומר בוודאי שכוונת הטור לגידים זכרים ונקבות? ואף אי יהיבנא להו, מ"מ מהר"א זצ"ל לא הבין כמותם, ואין כאן מקום לדבר על שגיאה כלל! ובזה נתבארה כוונת הפלתי על פי ספר הניקור שבטור, וכפי שפירשוהו הב"י הפרישה וכנה"ג<sup>8</sup>. ולפי זה י"ל שגם הרב טרוב מקידאן בעל הגהות וביאורים לבה"ג לא שגה, שהרי ציין לדברי הטור, וכוונתו למה שכתב הטור הנ"ל וכביאורם של הב"י והפרישה, ושכך ניתן לפרש את דברי הלכות גדולות<sup>9</sup>. ובינותי עוד בספרים, ומצאתי את שאהבה נפשי בספר הנפלא יד אליעזר<sup>10</sup> על שו"ע יו"ד, סי' סה:

ע' בכרתי ס"ק ט"ז שכתב דמנקר אחד הרעיש העולם שגיד הנשה אינו נמצא רק בבהמות זכרים ולא בנקבות, ואני הראיתי לו בסמ"ג שכתב דגה"נ נוהג בזכרים ונקבות וכו'. עכ"ד. ועי' בחתם סופר חיו"ד סי' ס"ט שכתב דרבים תמחו על הכרתי דזהו שגגה, דהסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות, אבל מהגיד לא מיירי אם הוא הנמצא בזכרים ונקבות כו', הובא בפ"ת ס"ק ב', וכ' דגם בתולדות אדם ח"ב חשב זה בין השגיאות כו', והחתם סופר שם כתב ליישב דברי הכרתי על הסמ"ג והאריך בזה, ועי' בטוב טעם ודעת מהדו"ק סי' ק' שכתב דלא נמצא בסמ"ג לשון זה כלל כו' רק דבחינוך פרשת וישלח נמצא לשון זה, וטעות נפל בדפוס הכרתי שכתב סמ"ג וצ"ל חינוך כו', ותקשה קושיה הנ"ל על הכרתי דהחינוך שם קאי על הנשים כדרכו בכל המצות כו' ודחה תי' החתם סופר שם על הכרתי הנ"ל והאריך בזה יעוש"ה. ובאמת מבואר להדיא בהלכות גדולות הל' טריפות סי' ס"א כהכרתי, שכתב וז"ל ומשקלי' לדכר ונוקבא ומפתחי' לשקא דאטמא. עכ"ל. הרי מבואר להדיא כהכרתי הנ"ל. וכן ראיתי בהגהות שם כתב דלחינם הרעיש התולדות אדם על הכרתי, דמבואר להדיא בבה"ג כהכרתי, וכתב דבכרתי צ"ל סה"ג וכוונתו על הספר ה"ג, יעויין שם היטב. ועי' **בטור בסדר הניקור מבעל העיטור שכתב נמי דחותך הזכרות והנקבות ומשליכו, והיינו כהכרתי הנ"ל.**

וברוך שכיוונתי.

על כגון דא אמרו חז"ל (חולין ז, א) תלמיד חכם שאמר דבר הלכה אין מזיחין ואין מזניחין ואין מזחיחין אותו, ועי' רש"י שם, על אחת כמה וכמה על גאון הגאונים מהר"י אייבשיץ זצ"ל.

8 יצוין שבחדרי דעה לא ציין לפרישה, ואלו המשנת אליעזר אע"פ שציין לב"י ופרישה לא כתב את עיקר דבריהם בהם הם פירשו את הטור שלא כדבריו, אלא על זכר ונקבה ממש ולא על גידים זכרים ונקבות.

9 אולם מה שציין שם ללבוש צ"ב, דהלבוש לא מזכיר כלל לשון זכרות ונקבות בכל סימן סה.

10 ורשא תרצ"א, לרבי אליעזר ב"ר דוד יהודה אב"ד דק"ק קאולא מחוז וואלין, מח"ס דמשק אליעזר על חו"מ דברי אליעזר על אה"ע ותורת אליעזר על או"ח.